

Anne-Marie Mai

Historier frem for kanoner – Refleksioner over litteraturhistorieskrivning og historisk læsning

Tak for invitationen til skandinavistdagene 13-14 marts 2008, “Att välja og värdera – hur vi umgås med litteratur”, på Universiteit Gent. Det er en interessant mosaik af forelæsninger, der her bliver lagt: Vi kommer både rundt om litteraturkritikkens valg og vurdering, undervisningens kanonisering, bogforlagenes valg og strategier og forskningens åbenlyse og mere skjulte vurderingskriterier. Det er tale om særdeles aktuelle og centrale emner inden for studier af nordiske sprog og nordisk litteratur, og det er en fornøjelse at få lov til at bidrage til diskussionen med et oplæg om litteraturhistorieskrivningens og den historiske læsnings valg og vurdering.¹

Litteraturhistorieskrivningen har længe været en – videnskabeligt set – temmelig miskrediteret genre. Da de marxistisk orienterede bevidsthedshistoriske og ideologikritiske tilgange, der brugte littera-

¹ Min forelæsning ligger i forlængelse af flere præsentationer og publikationer, som jeg har udarbejdet i de senere år. Dele af problemstillingen og selve den teoretiske udredning i ‘Historier frem for kanoner’ er således nært beslægtet med fremstillingen i min artikel, ‘Flere gode historier, tak!’, in: Karin Esmann Knudsen (red.), *Historiske fortællinger. Historieformidling og litteratur*, in print, 2008.

turhistorien til at afdække falske bevidsthedsformer, litterære hegemonier og undertrykt litterær praksis, udspillede deres roller i det forrige årtusind, viste det sig svært at forny det litteraturhistoriske studium og den historiske læsning. Den fransk/amerikanske dekonstruktion ophøjede med en flot armbevægelse tekstanalyse til litteraturhistorie,² og den blev i første omgang langt mere indflydelsesrig end de samtidige forsøg på at arbejde med den såkaldte "new historicism" i litteraturvidenskaben.

Og dog forsøgte førende nordiske litterater sig alligevel med genren: den danske docent Pil Dahlerup gav sig i kast med et retorisk og genreorienteret anlagt litteraturhistoriestudium. Her skulle ikke korn- og smørpriserne, men litteraturen være hovedperson, som hun engang udtrykte det.³ Foreløbig er der udkommet to bind af Pil Dahlerups værk, *Dansk litteratur. Middelalder I-II* (1998). Det store one-woman-projekt ser således ud til at tage sin tid, hvilket er ganske forståeligt, eftersom der bliver lagt vægt på at gøre op med den a-teoretiske grundholdning til genren og udvikle en videnskabelig litteraturhistorieskrivning.⁴

Den svenske litteraturprofessor Louise Vinge forestod i 1990'erne en litteraturhistorisk udgivelse, der mere var tænkt som en perspektiverende øjeåbner end som en teoretisk stærk litteraturhistorisk konstruktion. Ikke desto mindre fik tobindsværket, *Skånes Litteraturhistoria* (1996-1997), formuleret meget spændende pointer med sin vægtning af den regionale frem for den nationale kontekst. Værket åbnede for analyser af, hvorledes det litterære billede af Skåne, landskabet, folket og naturen er udformet og formidlet i en række forfatterskaber.

² Jf. De Man, 'Literary history and Literary Modernity', 1971, s. 165.

³ Pil Dahlerups bemærkning om korn- og smørpriser og litteratur blev fremsat i forbindelse hendes oplæg om renæssancens litteratur på et nordisk forskeruddannelseskursus på Hindsgavl i Danmark i 1994.

⁴ Dahlerup, 'Renæssanceteori og renæssancetekst', 1995, s. 28.

Den norske litteraturprofessor Per Thomas Andersen valgte på sin side at kombinere en teoretisk nyorientering med ambition om komprimeret, oversigtspræget formidling og udgav 2001 etbindsværket, *Norsk litteraturhistorie*. Her koncentrerede han sig mere om forfatternes kunstneriske værker end om deres biografi og lagde i øvrigt vægt på at placere norsk litteratur i en europæisk modernitetshistorisk sammenhæng. Den veloplagede formidling af en kronologisk oversigt spillede imidlertid en større rolle den teoretiske dybdeboring i genrens problemer og muligheder. Men Per Thomas Andersen forsøgte sig dog med at berige genren teoretisk, en ambition, som man kan savne i flere nye danske, populært anlagte litteraturhistoriske udgivelser, først og fremmest Gyldendals etbindsværk, *Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*, red. Jens Anker Jørgensen m. fl. (2005) og *Dansk litteraturs historie*, bd. 1-5, red. Klaus P. Mortensen og May Schack (2006 ff.). Sidstnævnte fik kritik for sine mange opremsninger af forfatternavne og bogtitler, sin pænhed og manglende nytænkning. I *Jyllands-Posten* anmeldte redaktør Jakob Levinsen bind V af værket under overskriften 'Og så skrev han også!' ⁵ Litteraten Nils Gunder Hansen var inde på en lignende kritik i *Berlingske Tidende*; han konkluderede: "Man savner vinkler og snit, friske overbud og stride underløb". ⁶ Levinsen vender tilbage til sin grundlæggende kritik af værkets manglende nytænkning i anmeldelsen af bind I i november 2007: "Stadig er det dog, også nu hvor tre femtedele af værket foreligger, svært at se, hvori dets dybere begrundelse består. Indfaldsvinklen er ganske traditionel, nogen overordnet ny tilgang til litteraturhistorien er der ikke tale om". ⁷

Problemet med de populære fremstillinger er efter min opfattelse, at de ikke udfordrer den historiske læsning og litteraturhistoriegenren, sådan som både Dahlerups, Vinges og Andersens udgivel-

⁵ Levinsen, 'Og så skrev han også', 2007.

⁶ Gunder Hansen, 'Fra Ribbjerg til Ursula Ankjær Olsen', 2007.

⁷ Levinsen, 'Og fortiden kort', 2007.

ser gør det hver på deres måde. De populære fremstillinger er ofte opbygget omkring det enkelte forfatterportræt med gennemgang af hovedværker og nogle sammenfattende afsnit om de overgribende perioder, middelalder, renaissance, barok, romantik, modernitet og i det 19. og 20 århundrede de såkaldte -ismer, realisme, ekspressionisme, modernisme osv. Mange nyere litteraturhistorier er simpelthen en løst sammenbundet serie af forfatterportrætter, hvor generationer, tiår eller -ismer bliver brugt som periodeoverskrifter.

Men forfatterportrættet er egentlig ikke en litteraturhistorisk genre. Forfatterportrættet har, som lektor Jon Helt Haarder fremhæver i afhandlingen *Portrættets moment* (2003), en tradition for at skabe et moment, hvor liv, tid og værk sammenfattes. Portrættets struktur er i forlængelse af den franske Saint-Beuves ideer ikke primært fortællende og historisk analyserende. Det retter sig mere mod skabelsen af en sammenfatning, et moment, hvor forfatterskabet får en transhistorisk gyldighed.⁸

Helt Haarder og jeg har i forbindelse med redaktionsarbejdet på *Danske digtere i det 20. århundrede*, bd. I-III (2000-2002) kunnet iagttage, hvor stærk denne tænkning er: i mange portrætter kan man følge, hvorledes netop etableringen af momentet simpelthen strukturerer fremstillingen. Det gælder eksempelvis også den svenske litteraturprofessor Lisbeth Larssons portræt af Karen Blixens forfatterskab, hvis moment elegant og i mange detaljer analyseres som mødet mellem før og nu, forskellige tidsaldre, stilarter og ideer.⁹

Elektroniske genrer og historisk læsning

Forfatterportrættet er i dag rykket over i de elektroniske genrer og findes nu på internettet en stribe udformninger fra wikipedias opslag, til forfatternes personlige hjemmesider og bibliotekernes præsentationer, eksempelvis Det Kongelige Biblioteks portrætter af ny-

⁸ Jf. Helt Haarder, *Portrættets moment*, 2003, s. 34 ff.

⁹ Jf. Larsson, 'Karen Blixen', 2002, s. 467.

ere danske forfatterskaber på adressen, <http://www2.kb.dk/elib/bio/ny-dk/>.

Validiteten af oplysningerne kan indimellem være tvivlsom og udvalget af forfatterskabet tilfældigt, men hvis man undersøger, hvem det er, der har udarbejdet portrættet, kan man jo selv tage sit bestik. Forfatterskabsportrættet lever og har det således rimelig godt på internettet, selv om man – i al fald i en dansk sammenhæng – kunne ønske sig flere portrætter af den gode kvalitet, der kendetegner Det kongelige Biblioteks indsats med genren.

Når det gælder de litteraturhistoriske fremstillinger kniber det imidlertid med at nå længere end til årstalslister og endnu flere opremssninger end i de nye trykte litteraturhistorier.

De få elektroniske ressourcer, der findes inden for litteraturhistorie og historisk læsning, er ofte kortfattede årstals- og periodeoversigter. På Bornholms Gymnasium har man udviklet følgende historiske oversigt 1000-1700. Danmarks Undervisningsportal, Elektronisk mødested for undervisningsverdenen (EMU), fremhæver den som en mulig første indgang til det historiske stof på gymnasieniveau. Skemaet ser sådan ud:¹⁰

Sagatid og tidlig middelalder	Højmiddelalder	Senmiddelalder	Reformation og renaissance	Barok og ortodoksi
1000	1250	1500	1600	1700
Litteratur: Ældre edda, Skjaldedigtning (Island/Norge)	Sagaer: Island og Norge. Dansk litteratur behersket af latin	Folkeviser, Landskabslove, Maria-viser	Salmer på dansk, Bibeloversættelse, Kirkelige kampskrifter	Kirkelig kunstdigtning, Folkeviseudgaver, Vedels Saxoversættelse

¹⁰ Oversigten findes på: <http://www.emu.dk/gym/fag/da/fagressourcer/tidstabel.html>.

Sagatid og tidlig middelalder	Højmiddelalder	Senmiddelalder	Reformation og renaissance	Barok og ortodoksi
1000	1250	1500	1600	1700
Billedkunst Stenristninger Runeinskriptioner	Stenristninger Kalkmalerier	Kalkmalerier	Centralperspektiv i europæisk renaissance	Centralperspektiv Monumentalkunst
Arkitektur Pælebygninger Romanske kirker	Romanske kirker Borgbyggeri	Gotiske kirker: himmelstræbende	Gotik og hollandsk renaissance Herregårde, byggeri i byerne	Monumentalitet Symmetri Enevældens kullisser
<i>Kultur</i> Danmark kristnes	Ridderkultur og høvisk digtning	Ridderkultur og høvisk digtning	Individualisering	Afvigelser fra lutherdommen accepteres ikke
<i>Verdensbillede</i>	Aristotelisk	Aristotelisk	Kopernikansk og aristotelisk	Det aristoteliske lever i folket
Begivenheder Samling af Danmark	Strid mellem kirke og konge	Begyndende centralmagt	Reformation 1536 Styrket kongemagt	Svenskekrigene Danmark mister Skåne Enevælde 1660
<i>Samfundsforhold</i> Bondesamfund Naturaliøkonomi	Feudalisering Naturaliøkonomi	Feudalisme Naturaliøkonomi	Centraliseret feudalisme	Ny embedsadel Adling af fremtrædende borgere

Denne type af historiske tidstavler kan være nyttige, når man repeterer stof til sin studentereksamen, eller som purung usikker lærer forbereder sin undervisning. Og det skal understreges, at der står jo ikke noget skrupforkert på tidstavlen. Men oversigten indbyder ikke til nogen som helst selvstændig historisk tænkning. Den præsenterer historien som en facitliste, hvor eleverne ikke får en chance at

se historisk analyse som et arbejde med et spændende stof, og hvor de selv kan tænke med og opdage nye forhold. Alt er tilsyneladende fuldstændig kortlagt og vedtaget. Og som underviser og forsker tvivler jeg på, at disse oversigter fremmer interessen for genren eller emnet. De er simpelthen gabende kedelige og får litteraturhistorien til ligne noget, der kan aflires til en eksamen for derefter hurtigst muligt gå i glemmebogen.

Og det går ikke bedre når man søger videre i EMU-hjemmesidens periodegennemgange. Her ligner litteraturhistorien et besøg ved en national seværdighed, hvor man dårligt når længere end til P-pladsen og souvenirboden! Den måde, hvorpå tekster og tilgange her præsenteres, ender simpelthen med at tage både kunsten og historien ud af litteraturen. Vi omgås her hverken litteraturen som kunstværk eller historisk fænomen. Vi vælger og vurderer den meget kort sagt på en måde, der er i strid med dens egenart som kunstform. Lektor Peter Kaspersen har i sin afhandling, *Tekstens transformationer*, (2005) været inde på problematikken om, hvordan gymnasieundervisningens målsætning og litteraturen karakter af at være kunst kommer i strid med hinanden i forbindelse med den traditionelle nærlæsning. Kaspersen skriver:

De litterære tekster er den del af omverdenen som danskundervisningen skal formidle viden om, men de er selv blevet til efter den regel at de skal være mærkelige – i modsat fald er de ikke kunst. Dansklæreren står derfor i den paradoksale situation at være afhængig af teksternes principielle uforståelighed og at skulle gøre dem forståelige. Jo mere effektiv undervisningen er, jo mere ødelægger den teksterne som kunst. Og omvendt: jo mere undervisningen respekterer teksternes mærkværdighed, jo mindre undervisning kommer der ud af det.¹¹

Et lidt andet paradoks gør sig gældende i forhold til den histori-

¹¹ Kaspersen, *Tekstens transformationer*, 2005, s. 398.

ske læsning, hvor gymnasiets lærere og elever skal arbejde med få skabt overblik og lange linjer, idet de er forpligtede på at gennemgå en række kanoniske forfattere, samtidig med at eleverne skal forstå, at lange linjer og kanoner er konstruktioner og fortolkninger. Jo mere undervisningen respekterer ideen om historiens konstruktioner og materialets mangfoldighed, jo mere tvivlrådighed over for forestillingen om fasttømrede lange linjer og kanonisk viden vil der komme ud af bestræbelserne. At man på gymnasierne vælger at bruge sine kræfter på at arbejde med noget, der ligner meget klippefaste lange linjer, behøver man ikke søge langt på internettet gymnasiesider for at få et indtryk af. Man repeterer grundskolens historiske ABC,¹² og det er forståeligt, eftersom eleverne jo skal til eksamen i viden om lange linjer. I bekendtgørelsen hedder det om det faglige mål med historisk læsning: eleverne skal "demonstrere viden om den danske litteraturs historie og samspil med kultur og samfund".¹³

Her gælder altså ikke indsigt i teser og diskussioner, men om at demonstrere sikker viden. Men tænk nu, hvis eleverne også skulle eksamineres i deres evne til selv at ræsonnere over, hvad historisk litteraturlæsning er, og hvordan man kan gribe den an.

¹² Grundskolens bestemmelser af målet for elevernes arbejde med den historiske dimension af dansk er lige ved at være mere avanceret end gymnasiet. I bekendtgørelsen om slutmål for faget dansk hedder det: "gøre rede for og vurdere etiske, æstetiske og historiske aspekter i tekster og andre udtryksformer", Jf. Undervisningsministeriets hjemmesider: <http://www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Dansk/slutmaal.html>. Hvis man tager denne fordring alvorligt er kravet vidtgående. Måske var den enkleste løsning simpelthen at bytte om på kravene: kræve sikker viden om historisk skematik af folkeskoleeleverne og evne til at redegøre for og vurdere den historiske dimension af tekster af gymnasieeleverne.

¹³ Bekendtgørelsen fra 2005/2007 kan læses på denne interside: http://us.uvm.dk/gymnasie//vejl/laereplan_pdf/stx/stx_dansk_a.pdf. Der citeres fra s. 2.

Store kanoner

Et forsøg på at afhjælpe danskernes og især de opvoksede generationers manglende kendskab til kultur- og litteraturarven var de to ministerielle kanoner: Undervisningskanonen fra 2004 og kulturkanonerne fra 2006. De blev søsat med både bogudgivelser, Internet-præsentationer, debatmøder og nye e-ressourcer.¹⁴ Undervisningskanon fokuserer på det enkelte forfatterskab, mens kulturministerens kanon fokuserer på det enkelte kanoniske værk. Kulturkanon har tydeligvis som sin ambition at løfte de mange værker ud af historien og dens gamle, støvede bunker og direkte ind i nutiden.

Teksterne skal sælges som værker, der er absolut relevante for den nutidige læser. Den historiske kontekst ser ofte ud til nærmest at være i vejen. Kulturkanon åbner kun nogle få sprækker for et historisk studium eller en historisk læsning: det er eksistentielle eller tekstanalytiske tilgange, der her bliver lagt op til.

Heller ikke i præsentationen i undervisningskanon vægtes den historiske læsning. Det er den rene og skinbarlige kunstneriske værdi, som her kvalificerer til optagelse på kanon. Folkeviserne er stor kunst, simpelthen. Historiske forhold kan være interessante, javel, men de er mest af alt et støv, der kan og skal viskes bort. Om Oehlenschläger hedder det:

Oehlenschlägers bidrag til dansk sprog og selvopfattelse når langt dybere end nogle løsevne udtryk og litteraturhistoriske kategorier. Hver gang tv sender fodboldkamp fra Parken med af-syngelse af nationalsangen, bliver eleverne mindet om, hvorfor de altid har syntes, at synet af et fjordlandskab med lysegrønne bøgekroner bare er så flot.¹⁵

¹⁴ Det Kongelige Bibliotek har offentliggjort de fleste af litteraturkanons tekster på adressen: <http://www2.kb.dk/kanon/k-litt/index.htm>.

¹⁵ Citatet stammer fra præsentationen på denne adresse: <http://pub.uvm.dk/2004/kanon/kap06.html>. Måske var den enkleste løsning simpelthen at bytte

En historisk tilgang tenderer i kanonkonstruktionerne således mod at blive en lidt besværlig omstændighed, som man med hiv og sving godt kan få noget ud af, men dog heldigvis ikke behøver at fordybe sig alt for meget i. Også Holberg skal først og fremmest dyrkes for sin evige kunst: "Og så var Holberg kunstner. Han levede og åndede i sproget, læste altid, skrev dagligt. Mest opslugt af, hvad man kan med sprog, var han i de få år, hvor han skrev de bedste af sine 33 komedier".¹⁶ Men det vigtige og spændende ved Holberg er jo ikke mindst, at han som oplysningsforfatter placerer Norden på 1700-tallets Europakort. Hvis hans europæiske betydning skal kunne opfattes og tematiseres, skal forfatterskabet faktisk læses historisk kontekstuel.

Det er ikke min vurdering, at kanonlisterne, som breder sig over stadig flere områder – alt fra design til historie og demokrati er blevet kanoniseret – fremmer en historisk forståelse og interesse. De udformes som lister over værker eller begivenheder, der formidles løsrevet fra den historiske kontekst. Mens 1800- og 1900-tallet formidlede nogle af disse værker og forfattere som deres bidrag til udviklingen af en national identitet, sætter vi dem nu i virtuel glas og ramme på internettet under overskrifter, der minder om det gamle salgs-slogan, *Prima aus Dänemark*. Men det var møntet på bacon og smør, ikke på kunst.

Det er altså min opfattelse, at man stadig trods store og dyre ministerielle satsninger på at fremme kendskabet til danske litterære klassikere og ældre forfatterskaber stadig må efterlyse en litteraturhistorisk nytænkning og en ny historisk læsepraksis. Min egen forskning peger på, at man kan hente inspiration til en fornyelse af litteraturhistorieskrivningen og den historiske læsning, hvis man frem

om på kravene: kræve sikker viden om historisk skematik af folkeskoleeleverne og evne til at behandle den historiske dimension af tekster af gymnasieeleverne.

¹⁶ Litteraturkanon og begrundelserne for valget af forfattere kan læses på adressen: <http://pub.uvm.dk/2004/kanon/kap06.html>.

arbejder med selve fortællingen både i det gamle bogmedie og på de mange nye litterære internetsider. De historiske skemaer og kanonlisternes indtog er et af flere tegn på, at fortællingen er forsvundet ud af den forskningsbaserede litteraturhistorieskrivning. Men hvordan gik det til at fortællingen forsvandt, og kan den fornys?

Litteratur og historie

Tanken om, at litteraturen overhovedet skulle have haft en historie, der kan fortælles, vinder frem i oplysningstiden, og litteraturhistorieskrivningen finder på dansk grund først en moderne form, da de unge, førende smagsdommere i 1700-tallet giver sig til at gennemgå fortidens litteratur med henblik på at finde eksempler på kvalitet, der kunne blive afsæt for litteraturens fremskridt. Fortællingens kronologiske forløb fulgte kongerækken.

Men litteraturhistoriens form blev hurtigt fornyet i sammenhæng med den romantiske filosofi og litteratur i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet. Her stræbte man efter at belyse åndens, folkets og nationens historie. Historien bevægede i denne optik fra en fortidig storhedstid over et nutidigt fald frem mod en genkommen guldalder, og historien fik dermed et tydeligt fortællende og kronologisk forløb.

I den romantiske optik rummer litteraturen og fortællingen om den et folks stræben efter at udtrykke sig selv og bidrage til en overnational universalkunst. Mennesket dannes som individ og udfolder sit eget åndelige potentiale i sin tilegnelse af historien om nationens litteratur. At læse litteraturhistorie er at få indsigt i en anden, åndelig natur, den store sammenhæng og den store historie bag bunkerne af støvet materiale og gamle bøger.

Litteraturhistorien ligner en dannelsesroman, hvor læseren skuer sig selv fra barnets paradisiske liv, over ungdommens krise og frem til det voksne menneskes modne afklaring.

Mens nationalromantikken ledte efter det brugbare og værdifulde i fortidens litteratur med henblik på nutid og fremtid, søgte den

senere positivistisk historisme at arbejde sig bagud i arkiverne og nå til, hvordan det egentlig var. Mens romantikkens litteraturhistorie-skrivning konstruerede helheder, rekonstruerede og genskabte den positivistiske historisme forskelle og dermed også litteraturens egenart i de forskellige tidsaldre og perioder.

Historismen bredte sig i 1960'erne og 1970'erne til værker som Politikens *Dansk litteraturhistorie I-VI* fra 1976-1977, der var struktureret omkring skiftende perioders forfatterskaber og forfatterpersonligheder.

Det moderne samfunds store litteraturhistoriske fortælling om folket, geniet og nationen var et godt svar på 1800-tallets nationale digtning og fortællende prosa, og den kunne gøre romantikkens forfattere til hovedaktører i historiefortællingen. Historien om Steffens, der indgav Oehlenschläger den afgørende inspiration til det nationale klenodie, digtet 'Guldhornene', under en nattelang vandring, var og blev en god romantisk historie, som generationer af skolebørn kunne indleve sig i.

Men det 20. århundredes litterære modernisme, der gik på tværs af sprog og landegrænser og satte forfatterpersonligheden på side-linjen, udfordrede genren både i dens romantiske og dens historistiske udformning, som dog troligt levede videre i gymnasierne helt frem til begyndelsen af 1970'erne, hvor gymnasiet gennemgik en reform, der inden for danskundervisningen betød, at en nykritisk inspireret nærlæsning blev privilegeret. Den modernistiske litteraturs overskridelse af traditioner blev en konstant opfordring til tekstanalyse og teoretisk begrebsudvikling. Og i litteraturvidenskabens svarede nykritik, strukturalisme og poststrukturalisme på den moderne litteraturs udfordringer.

Litteraturhistorie og modernitet

Den modernistiske kunst og litteratur lagde overhovedet ikke op til at have nogen forhistorie; den orienterede sig imod det unikke og det nye og overhalede forgængerne eller historien i sin bestræbelse

på overskridende fornyelse. Den egnede sig således ikke til et litteraturhistorisk studium; den fordrede i stedet skarpsindige tekstlæsninger, der kunne pege på tekstens dybder eller dens ubestemmelighed og ustabile betydningsdannelse.

Modernismen indebar, at litteraturhistorieskrivningen mistede betydning som litteraturkritisk og litteraturvidenskabelig genre, og de tekstanalytiske og tekstteoretiske tilgange tog over både i undervisning og forskning.

Litteraturhistoriegenren har således i realiteten haft problemer med at udvikle sig som videnskabelig tilgang og som en fortællende genre, siden den traditionelle romantiske og nationale fortælling kom i krise i forbindelse med modernismens og en ny litteraturvidenskabs gennembrud.

Men selv om de tekstnære og tekstinterne analyser og begrebsudviklingen har stået meget stærkt i de sidste 40 år fra strukturalisme til dekonstruktion og fænomenologi, har litteraturvidenskaben alligevel flere gange åbnet sig for et historisk studium og for litteraturhistorisk fortælling. Det historiske studium og den litteraturhistoriske fortælling har fået ny luft både igennem nybrud i litteraturen og igennem nye teoretiske diskussioner.

Det litterære opbrud fra modernismen, der i europæisk og amerikansk litteratur udspiller sig fra 1960'erne til 1980'erne, reaktualiserede i Norden historiske læsninger og historiske fortællinger. I opbruddet fra modernismen begyndte forfatterne at forholde sig meget aktivt, citerende og reflekterende til litterære traditioner og tidligere tiders tekster. Den amerikanske digter Ezra Pounds gamle parole, "Make it New" fra 1934, blev her forstået som en opfordring til dialog med traditionen og en ny æstetisk erfaring af at være på højde med historien og at kunne bruge løs af traditioner. Overskridelse af traditioner var ikke længere et litterært nøglebegreb. Samtidig var opbruddet fra modernismen kendetegnet af, at meget forskelligartede samfundsgrupperes erfaringsverden åbenlyst blev tematiseret i litteraturen.

Opbruddet fra modernismen i midten og slutningen af 1960'erne skabte et åbent litterært felt i nordisk litteratur, hvor en række forskellige positioner fra postmodernisme, til systemdigtning, dokumentarisme og realisme trivedes. Forfattere som Per Olov Enquist, Dag Solstad, Paal-Helge Haugen, Kerstin Ekman, Eldrid Lunden, Sara Lidman, Pentti Saarikoski, Peter Laugesen, Klaus Høeck, Kirsten Thorup og Dan Turèll gjorde sig her gældende. Historisk dokumentarisme og historiske romanformer blev i de efterfølgende tiår også centrale hos forfattere som Per Olov Enquist, Ebbe Kløvedal Reich, Sara Lidman og Kerstin Ekman. Litteraturen udviste således selv med sine eksperimenter med historiske temaer og genrer en voksende interesse for litteraturhistoriske studier og fortællinger. Men inspirationen til en litteraturhistorisk nytænkning kom i samme periode også fra filosofien, først og fremmest Paul Ricœurs diskussioner af forholdet mellem tid og fortælling.

Historiens tredje tid

Fortællingens betydning for menneskets mulighed for overhovedet at opnå en forståelse af historien blev i 1980'erne grundigt analyseret af den franske filosof, Paul Ricœur, i den store trebinds afhandling, *Temps et Récit* (Tid og fortælling, 1983-1985, engelsk udgave i 1984-1988). Selv om Ricœur her forholder sig til historievidenskaben, er det oplagt, at der ud fra hans refleksioner er muligheder for også at gentænke fortællingen i litteraturhistorieskrivningen.

Det er Ricœurs synspunkt, at mennesket kun igennem fortællingen kan opnå en forståelse af fortiden. Det hænger sammen med, at temporalitet simpelthen er en struktur i menneskets eksistens, og den manifesterer sig i sproget som fortælling. Men mennesket forholder sig til to adskilte tidsdimensioner: dels sin egen eksistentielle tidsoplevelse, der binder fortid, fremtid og nutid tid i nu'et, dels den kosmiske, irreversible tid. Mennesket har derfor brug for fortællingens tredje tid for at kunne nærme sig en forståelse af det fortidige. Der er her ikke tale om historikere skal tilsætte nogle fortæl-

linger til historiske begivenheder, som i øvrigt kunne analyseres og fremstilles på andre måder. Der er tale om, at kun gennem fortællingen, og hvad Ricœur kalder historiens tredje tid, kan vi nærme os en forståelse af det fortidige.

Når man bruger denne tankegang i forhold til historieskrivningen, kunne man tro, at det ville føre direkte tilbage til romantikkens store fortællinger. Ricœur er imidlertid i lighed med postmodernisterne kritisk over for Hegels og romantikernes store fortælling om åndens sikre fremskridt gennem nationalhistorien. Men alligevel skal man forsøge at bruge fortællingen til at formulere sin identitet, også kulturelt og litterært. Netop mellem den tilsyneladende uforenelige eksistentielle tidsoplevelse og videnskabens universelle kosmiske tid kan fortællingen etablere den tredje tid, en historisk tid.

Den historiske fortælling skaber sin tredje tid ved gennem kalenderen, generationsfølgen og det fortidige spor i arkiverne at koble den eksistentielle og den kosmiske tid. Der er ifølge Ricœur to slags fortællinger: den fiktive og den historiske fortælling. Mens den fiktive fortælling retter sig mod menneskets fantasi og det uvirkelige, retter den historiske fortælling sig mod det mulige og det virkelige. Men de to slags fortællinger låner selvfølgelig af hinanden. Historikeren har brug for sin fantasi i sine historiske undersøgelser – ellers kan de slet ikke gennemføres, mens forfatteren inddrager større eller mindre dele af det virkelige i sit fiktionsunivers – sprogets henvisningsfunktion er et eksempel på virkelighedsrelationen. Den historiske fortælling og den fiktive fortælling er forskellige, men de er ifølge Ricœur hele tiden i samtale med hinanden.¹⁷

Hvis man lader sig overbevise om Ricœurs bestemmelse af fortællingens betydning for menneskets forståelse af tid og historie, er det klart, at litteraturhistorieskrivningen forfalder som forsknings- og formidlingsform, hvis den opgiver fortællingen. Den mister sim-

¹⁷ Man finder en god introduktion til Paul Ricœurs filosofi i Peter Kemp: *Tid og fortælling. Introduktion til Paul Ricœur*, 1995.

pelthen sin erkendelsesmulighed og interesse. Følger man Ricœurs tankegang, behøver man altså ikke som David Perkins i afhandlingen *Is Literary History Possible?* (1992) at slå beklagende ud hænderne og erklære, at litteraturhistorien er videnskabelig umulig, men alligevel ganske nyttig, hvis man vil skabe en vis orden imellem forfatterskaber og tekster. Går man ind på Ricœurs ideer, bliver man nødt til at tænke i, hvordan fortællingen kan komme tilbage til litteraturhistorien uden at blive til en stor og totaliserende historie.

Gentænkning af litteraturhistorien

Hvordan man kan bevæge sig fra Ricœurs temmelig abstrakt-filosofiske bestemmelser af historisk tid og fortælling til et mere praktisk arbejde? Der er faktisk ganske langt, men man kan finde inspiration i Mario Valdés kritiske diskussion af grundlaget for en ny litteraturhistorieskrivning. Hans bidrag til *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory* (red. Linda Hutcheon og Mario J. Valdés, 2002) er netop et forsøg på at gentænke historien i litteraturhistorien. Valdés inddrager selv Ricœurs opfattelse af tid og fortælling i sine overvejelser. Han fremhæver ud fra Ricœurs diskussioner, at det er vigtigt at se den historiske fortælling som en fortælling, der er en aktiv formning af materiale, ikke en passiv registrering af, hvad der en gang skete. Men vel at mærke en formning, der reflekterer over sine egne greb og studerer sin egen historicitet og sig selv som symbolsk form.¹⁸

Valdés argumenterer for at bryde med de traditionelle nationale konstruktioner, der lader fremstillingen hvile på nationalsprogene, og i stedet ud fra en postkolonial tankegang arbejde med et begreb om "regioner" og "regional" litteratur. *Nordisk kvindelitteraturhistorie* (red. Elisabeth Møller Jensen, bd. I-V, 1993-1998), der omhandler

¹⁸ Jf. Mario J. Valdés: 'Rethinking the History of Literary History', *Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, red. Linda Hutcheon og Mario J. Valdés, 2002, s. 79 ff.

hele Nordens litteratur, også grønlandsk og samisk litteratur, kunne være et eksempel på en sådan regional litteraturhistorieskrivning, som i øvrigt bliver fulgt op af et stort engelsksproget projekt om Nordens litteratur.¹⁹ Valdés foreslår, at man strukturerer en historisk læsning og fremstilling som et bredere studie af litterær kultur, organiseret omkring de såkaldte “cultural nodes”. Dermed inddrager man en større kulturel kontekst i det litteraturhistoriske studium og forlader samtidig ideen om en totaliserende fremstilling, der forsøger at få alt med. I stedet arbejder man med knudepunkter i fremstillingen, som både kan være tidslige, f. eks. Berlin-murens fald i 1989, topografiske, f. eks. salonerne i 1700-tallets digtning, institutionelle, f. eks. striden mellem den gamle og den nye fløj i 1600-tallets franske akademi. Knudepunktet kan også være bestemte forestillinger i den litterære kultur, f. eks. ideen om digteren som nationalt ikon.

Valdés bygger med sine ideer om kulturelle knudepunkter på Foucaults forestillinger om den enkelte bogs placering i et enormt netværk af bøger og tekster. Bogen er ikke noget fast objekt; som enhed er bogen relativ og variabel. Arkivet er ikke bare et fysisk eller rumligt sted, det er også et socialt sted, fremhæver Ricœur.²⁰ Han understreger i forlængelse af Foucaults diskussioner af arkivet i *L'archéologie du savoir* (1969/dansk, *Vidensarkæologien*, 2005), hvordan et dokumentet bliver til et historisk dokument i arkivet. Foucault, Ricœur og Valdés er fælles om at opfatte historieskrivning som en fortællende modus, hvorigennem et samfund giver en dokumentarisk masse, som det ikke skiller sig af med, en vis status og bearbejdning. Og det er disse ideer og betragtninger, Valdés inddrager i sine bestemmelser af retning og målsætninger for studiet af litterær

¹⁹ Udgivelsen *A Comparative History of Nordic Literature* er under forberedelse. Den redigeres af Steven P. Sondrup, Brigham Young University og Mark B. Sandberg, University of California, Berkeley. Undertegnede er blandt bidragsyderne til udgivelsen.

²⁰ Jf. Ricœur, *Memory, History, Forgetting*, 2004, s. 167.

kultur.

For litteraturhistoriefortællingen indebærer diskussionen af arkivet, at man kan anskue middelalderens katedraler, renæssancens herregårde og hoffer, oplysningstidens akademier og teatre, romantikkens saloner og præstegårde som litterære arkiver, hvor litterære tekster udarbejdes, samles, bruges og kanoniseres. Man kan her studere, hvorledes de stedligt forankrede institutioner giver deres litterære materiale form og ydre organisering i arkivet. I arkivet finder vi både en præfiguration, konfiguration og refiguration i forskellige processer og forløb:²¹ fra en præfigurativ etablering af en basis for omgang med og forståelse af litterære tekster, til en konfiguratív udformning af tekster og en refigurativ afkodning af dem i læsning, fortolkning og studier.

Et nyt forsøg

Ud fra Ricouers og Valdés ideer har jeg givet mig i kast med et forsøg på at udarbejde nye bidrag til dansk litteraturs historie. Jeg har som forsker arbejdet meget med det 20. århundredes litteraturhistorie, men som underviser har jeg oplevet et voksende behov for at forny den litteraturhistoriske forskning og formidling af især det ældre stof, som de studerende ofte hurtigt lægger fra sig.

Jeg vil afslutte med at præsentere nogle sider af mit projekt og de ideer, det hviler på. Jeg bruger Valdés begreb om “culturel nodes” og jeg er især interesseret i det knudepunkt, han kalder det stedlige knudepunkt, litteratursteder, som jeg betragter som litterære arkiver, hvis udformning kan ses i relation til den litterære tekst

²¹ Begreberne præfiguration, konfiguration og refiguration, som jeg bruger om arkivet, udspringer af Ricouers bestemmelser af det litterære værks tredelte mimisis: mimisis 1 (præfiguration) der beskriver, at det litterære værk bygger på en forforståelse af erfaringer og omverden hos læseren, mimisis 2 (konfiguration), der beskriver værkets verden og dets organiseringen af et plot, mimisis 3, der beskriver læserens fortolkningsproces og den nye forståelse af omverden, som værket har bibragt læseren.

og omvendt.

Jeg udpeget en række steder, som kan danne udgangspunkt for studier af ældre litteratur: Det drejer sig om katedralen, herregården og hoffet, akademiet, præstegården og salonen. Jeg arbejder med disse litteratursteder, der hører hjemme i en europæisk sammenhæng, ud fra fortrinsvis danske eksempler: katedralen eksemplificeres af Ribe Domkirke, herregård og hof af Anne Krabbes Stenalt og Frederik IIs hof, akademiet af Sorø Akademi (især under Holberg), præstegård og salon af Grundtvigs Udby præstegård og den dansk-tyske Friederike Bruns salon Sophienholm.

Mit studium af de forskellige litteratursteder har vist, at jeg ikke kan anvende et og samme stedsbegreb i mine studier af litteraturstedet og dets konfigurering af litteraturen. Den litterære kultur forandrer sig selvfølgelig historisk, og hvis jeg forsøger mig med et og samme begreb om de forskellige litteratursteder, får jeg ikke fat i forskellighederne. Stedsbegrebet bliver for abstrakt og generaliserende. Når de gælder middelalderens litteratursted, katedralen, benytter jeg mig Michel Foucaults stedsbegreb, heterotopi,²² der betegner, at der i alle kulturer findes steder som er en art faktisk realiserede utopier, hvori de virkelige steder på en gang er repræsenterede, anfægtede og omvendte. Katedralen er et virkeligt sted og en virkelig repræsentation af middelalderens magtfulde kirke, men den er også Guds hus, der anfægter alt jordisk og tidsligt og vender sig mod det usynlige, evige og himmelske. Katedralen udgør som litteratursted et arkiv, hvis princip er den dogmatiske udvælgelse af tekster. Der bliver her både mulighed for at se nærmere på de tekster, der kommer ind i arkivet og de tekster og litterære udtryk, der findes i omkredsen af det: alt fra salmer til heksebekendelser og mundtlige folkelige genrer. Studiet omhandler således såvel arkivets koder som dets organisationsmåder og materiale.²³ Denne pointe

²² Jf. Foucault, 'Andre rum', 1998, s. 90.

²³ Jeg bygger her igen på Mario Valdés begreb om litterær kultur og kulturelle

gælder for så vidt alle litteraturstederne.

Renæssancens herregård og hof er en litterær stedsverden i en anden forstand end den middelalderlige katedral. Med udgangspunkt i den fænomenologiske stedsfilosof Edward S. Caseys begreb "stedsverden" er det muligt at arbejde med Anne Krabbes Stenalt og Frederik IIs hof og de tekster, der indgår i skabelsen af herregård og hof som et litteratur- og kultursted. Her er visebøger, salmer, ligprædikener, lejlighedsdigte, selvbiografier og historiebøger i fokus, og de centrale princip for forståelsen af litteraturens konfigurering i denne kontekst er ideen om den sjældne samling, der vidner om ejerens rang og byrd.

Oplysningtidens akademi, som vi på dansk grund ser realiseret i Holbergs Sorø, arbejder jeg med ud fra Bakhtins begreb om den litterære kronotop, som han udvikler i forbindelse med sine litterære genrestudier, og som han bestemmer som en meningsfuld forening af tids- og rumdimensioner i ét billede. Når kronotop-begrebet er interessant i forhold til Sorø Akademi hænger sammen med, at netop Sorø i en dansk sammenhæng er blevet et næsten fiktivt sted, der optræder i en række forskellige erindringer, digte og historiske romaner lige fra B. S. Ingemann i 1800-tallet til Henrik Stangerup i 1900-tallet. Som litteratursted er Akademiet på Holbergs tid konfigureret ud fra et encyklopædisk princip om at samle, systematisere og formidle al viden, og det bliver særligt spændende at fortælle om de forskellige biblioteker, der er til stede i Sorø, og hvordan de har forandret sig med de forskellige samlinger, som Akademiet ejer: fra Ludvig Holbergs til Johan Bülow's og B. S. Ingemann's biblioteker. Blandt de centrale tekster, der knytter sig til dette litteratursted, er historiebøger, statsteoretisk litteratur, tidsskrifter, oversættelser, selvbiografier, rejsebøger og historiske romaner samt skuespil, romaner og fortællinger om uddannelse, undervisning og opdragelse.

Præstegården og salonen analyserer jeg som litteratursteder ud

fra den italiensk-amerikanske romanhistoriker Franco Morettis begreb om geografisk kortlægning af litteraturen. Moretti har selv arbejdet med at kortlægge den engelske romans historie ved simpelthen at indtegne på kort, hvor romanernes handlinger udspiller sig, hvor de begynder, hvor de slutter og hvordan helten og heltinden har flyttet sig rundt i landet. Jeg har valgt at se på spændingen mellem præstegård og salon i romantikkens tidsalder, som jeg eksemplificeres ud fra historien om Grundtvigs uvilje mod at forlade det litterære miljø i hovedstaden for at vende tilbage til præstegården i Udby og blive sin fars kapellan i begyndelsen af 1800-tallet. Som litteratursted var salonen konfigureret omkring universalpoesien, som man nærmede sig i en række genrer: digtet, samtalen, tableaet, musikken eller vandringsen. Via en kortlægning af salonerne kan man følge den tidlige romantiske litteratur og dens miljøer, men ved at kortlægge forfatternes og de nye tidsskrifters tilknytning til præstegårdene får man mulighed for at beskrive, hvorledes en ny fortællende skønlitteratur vinder udbredelse i større dele af det daværende Danmark. Som litteratursted er præstegården konfigureret omkring det dannende skrift i form af både religiøs litteratur og nye opdragende og underholdende tidsskrifter, eksempelvis St. St. Blichers tidsskrifter. Man kan her tegne ganske interessante kort over trykkeriernes udbredelse og følge, hvordan de slår sig op på tre typer af publikationer: lokalaviser, religiøs litteratur og underholdene fortællinger, der finder aftagere både i præstegårde og blandt provinsens embedsmænd.

Der er både fordele og ulemper ved at forsøge at arbejde med litteraturhistorien som en fortælling om forskellige stedslige knudepunkter i de litterære kulturer. Fordelen er oplagt, at man mere frit kan bevæge sig mellem nationale og internationale kontekster, at man får fat i meget relativt ukendt og spændende stof, som kan perspektivere klassikere og mere kendte forfatterskaber. Knudepunkterne giver mulighed for at studere og strukturere fortællingerne omkring forskellige aktører såvel forfattere som publikum,

forlag, trykkerier, formidlere, mæcener, salonværtinder, skønånder og litterære kritikere og forskere. Genrer, som ikke tidligere har spillet den helt store rolle i litteraturhistorien viser sig interessante, når man arbejder med på bestemte litteratursteder, hvor tekster tæt knytter sig til hinanden: det gælder f. eks. renæssancens ligprædikener og dagbøger og 1700-tallets rejsebøger. Det er også elementært spændende at studere renæssancens samlinger af ballader fra et lidt nyt perspektiv, at se på visebøgerne, der er fornemme bogobjekter, hvor forskellig slags tekst virker sammen. De fleste danske læsere har aldrig set en visebog og dermed heller ikke kunnet gå på opdagelse i de små vers og kommentarer, der også pryder disse fantastiske bøger med de såkaldte folkeviser. De fleste læsere kun kender nogle få viser, der læses løsrevet fra de forskellige kontekster.

Der er også god mulighed for virkelig at forbinde den litteraturhistoriske fremstilling med den nyeste forskning. Renæssanceforskningen har meget at byde på i en dansk sammenhæng, men der er lang vej fra specialstudierne til en bredere litteraturhistorisk fremstilling. Vejen kan være kortere, når fremstillingen er eksemplarisk og tæt på ganske bestemte lokaliteter, personer og begivenheder. Mit afsnit om Anne Krabbes herregård er i høj grad formidling af renæssanceforskeres grundige og kildekritiske arbejde med tekster og bøger. Jeg arbejder her på et meta-niveau, idet jeg bruger renæssanceforskernes arbejde til at udvikle en ny litteraturhistorisk forskning. Det samme gælder mit afsnit om Friederike Bruns Sophienholm, hvor jeg kan trække på god og inspirerende nordisk forskning både i *Nordisk kvindelitteraturhistorie* og i udgivelsen, *Nordisk Salonkultur*, red. Anne Scott Sørensen (1998). Det er i øvrigt karakteristisk, at studiet af litteraturstederne viser et broget billede, hvor kvindelige skribenter spiller en langt større rolle end i traditionel litteraturhistorisk skrivning. Mange nye emner og tekster dukker op. Jeg håber eksempelvis at nogen får lyst til at gå i dybden med sammenlignende studier af Ludvig Holbergs og Charlotta Dorothea Biehls historieopfattelse, eller – et emne jeg kun kortfattet kan

tangere i min fremstilling.

Problemet med dette litteraturhistoriske studium, som jeg er ved at afslutte, er, at det hurtigt bliver meget detaljeret. Det har vist sig relativt enkelt at bevæge sig ud af den traditionelle, nationale konstruktion og åbne for en bredere europæisk kontekstualisering, men fremstillingen havner nemt i lokale detaljer. Og jeg skal virkelig holde tungen meget lige i munden, vælge og vurdere, for ikke at fortabe mig i alle de spændende detaljer om, hvad Bülow's arkiv på Sorø Akademi indeholder, og de litterære småting man kan finde på Stenalt og i Ribe Domkirke. Man skal – kort sagt – ind imellem skabe en kunstpause, tillade sig et par digressioner, og frem for alt ikke glemme Ricœurs bestemmelse af de tre faser i det historiske arbejde: for det første forståelsen af, at alt arkivarisk arbejde er en fortolkende aktivitet; for det andet, at forskerens spørgsmål, "hvorfor" i den historiefortolkende fase af arbejdet vil pege i en række forskellige retninger; der er ikke nogen privilegeret model for historisk forklaring; for det tredje skal man huske, at selve den historiske fremstilling, den verbale repræsentation af fortiden, er referentiel og forpligtet på en realitet uden for fortællingen, men at den også må betragtes som retorisk og fortolkende, og dermed selv vil blive ophav til nye fortolkninger og genskrivninger. Og således trøstet af, at der forhåbentlig engang følger en grundig kritik og nyfortolkning, der vil anfægte ens egne valg og vurderinger, kan man roligt fortælle sine litteraturhistorier og håbe på, at de fanger hos unge læsere.

Litteraturbenviisninger

- Andersen, Vilhelm Andersen og Petersen, Carl S.: *Illustreret Danske Litteraturhistorie*, København: Nordisk forlag, 1924-1934, vol. I-IV.
- Andersen, Per Thomas: *Norske litteraturhistorie*, Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Identitetens geografi. Steder i litteraturen fra Hamsun til Naipaul*, Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
- Bachtin, Michail: *Det dialogiske ordet*, Göteborg, Anthropos, 1988.
- Bourdieu, Pierre: *The Rules of Art. Genesis and Structure of the Literary Field*, Stanford: Stanford University Press, 1996.
- Casey, Edward S.: *Getting Back into Place. Toward a Renewed Understanding of the Place-world*, Bloomington & Indianapolis: Indiana University press, 1993; *The Fate of Place. A Philosophical History*, Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1997.
- Chartier, Roger: *L'Ordre des livres. Lecteurs, auteurs, bibliothèques en Europe entre XIVe et XVIIIe siècle*, Aix-en-Provence: Alinea, 1992.
- Conrad, Flemming: *Smagen og det nationale. Studier i danske litteraturhistorie-skrivning 1800-1860*, København: Museum Tusulanum, 1996.
- Dahlerup, Pil: *Danske litteratur. Middelalder*, København: Gyldendal, vol. I og II, 1998; 'Renæssanceteori og Renæssancetekst' in: Thomas Bredsdorff og Finn Hauberg Mortensen (red.): *Hindsgavl Rapport. Litteraturteori i praksis*, pp. 27-53, 1995.
- De Man, Paul: 'Literary History and Literary Modernity', *Blindness and the Insight*, Minneapolis: University of Minnesota Press, pp. 143-166, 1971.
- Danmarksbistorier – en erindringspolitisk slagmark*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, red. B. E. Jensen, m.fl. 1997.
- Danske litteraturhistorie*, vol. I-VI, red. J. F. Billeskov Jansen, et al., København: Politikens Forlag 1976-1977.
- Danske litteraturhistorie*, København: Gyldendal, vol. I-IX, red. Johan Fjord Jensen m. fl. 1983-1985.
- Danske litteraturs historie*, København: Gyldendal, vol. 1, 4 og 5, red. Klaus P, Mortensen m. fl. 2006 og 2007.
- Danske digtere i det 20. århundrede*, København: Gads Forlag, vol. I-III, red. Anne-Marie Mai, 2000-2002.
- Foucault, Michel: *Vidensarkæologien*, Århus: Forlaget Philosophia 2005.
- Foucault, Michel: 'Andre rum', *Slagmark, Slagmark*, nr. 27, 1997/98, pp.

- 87-96 [overs. af: 'Des espaces autres'].
- Hansen, Nils Gunder: 'Fra Ribbjerg til Ursula Andkjær Olsen', *Berlingske Tidende*, 18.04.2007.
- Haarder, Jon Helt: *Portrættets moment*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2003.
- Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*, København: Gyldendal, red. Jens Anker Jørgensen m.fl., 2005.
- Kaspersen, Peter: *Tekstens transformationer*, 2005, se: <http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/Afhandlinger-53.pdf>
- Knudsen, Karin Esmann: *Historiske fortællinger. Historieformidling og litteratur*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, [in print] 2008.
- Kemp, Peter: *Tid og fortælling. Introduktion til Paul Ricœur*, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1995.
- Larsson, Lisbeth: 'Karen Blixen', in: Anne-Marie Mai (red.): *Danske digtere i det 20. århundrede*, vol. 1, København: Gads Forlag, 2002, pp. 467-483.
- Levinson, Jakob: 'Og så skrev han også', *Jyllands-Posten*, 18.04.2007; 'Fortiden kort', *Jyllands-Posten*, 07.11.2007.
- Litteraturhistoriografi*, red. Svend Erik Larsen og Mads Rosendahl Thomsen, Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2005.
- Læsninger i dansk litteratur*, bd. I-V, red. Povl Schmidt m.fl., Odense: Syddansk Universitetsforlag, 1997-2000.
- Mai, Anne-Marie og Dalager, Stig: *Danske kvindelige forfattere*, København: Gyldendal, vol. 1 og 2, 1982.
- Moretti, Franco: *Atlas of the European novel, 1800-1900*, London: Verso, 1998.
- Nordisk kvindelitteraturhistorie*, vol. 1-5, red. Elisabeth Møller Jensen, m.fl., København: Rosinante, 1993-1998.
- Nordisk salonkultur*, red. Anne Scott Sørensen, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 1998.
- Nye historier om nordisk kunst og litteratur*, red. Anne-Marie Mai og Anne Borup, København: Gads Forlag, 1999.
- Perkins, David: *Is Literary History Possible?*, Baltimore and London: John Hopkins University Press, 1992.
- Rethinking Literary History. A Dialogue on Theory*, red. Linda Hutcheon og Mario J. Valdés, 2002.

Ricœur, Paul: *Time and Narrative*, vol. I-III, Chicago: University of Chicago Press, 1984-1988.

Ricœur, Paul: *Memory, History, Forgetting*, Chicago. University of Chicago Press, 2004.

Skånes litteraturhistoria, vol. I-II, red. Louise Vinge, Malmö: Malmö Corona, 1996-1997.

White, Hayden: *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, 1973.

Williams, Anna: *Stjärnor utan stjärnbilder: kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, 1997.